

आधुनिकीकरण र ताल्तीखोलाका चेपाङहरू

-डा. गणेशमान गुरूङ्ग

समाज विज्ञानको क्षेत्रमा आधुनिकीकरण शब्दको प्रयोग आज बढी प्रचलित छ । वितेका केही दशक यता समाज वैज्ञानिकहरूले (लर्नर १९५८, रोस्टो १९६०, मुर १९६६, लेबी १९६६) आधुनिकीकरणको आधारणालाई आ-आफ्नो तरीकाले व्याख्यान र परिभाषित गरेका छन् । यसै अवधारणालाई एक आदर्श वा नमूना मानेर कतिपय भारतीय समाजशास्त्री र मानव शास्त्रीहरूले (श्री निवास १९६६, दुबे १९७०, सिंह १९७५, पाण्डे १७७६, र सन्धिदानन्द १९७६) भारतीय परिवेशमा आफ्नो सोधखोज र अध्ययन कार्य संचालन गरेका थिए । भारतको उत्तर पूर्वी भागमा बसोबास गर्ने भारतीय जनजातिहरूको (Tribes) अध्ययनमा आधुनिकीकरणको आधारमा तीनवटा नमूनाहरू जस्तै संस्कृतिकरण, पश्चिमीकरण र विकासलाई लिएर दुबेले (१९७६) सामाजिक परिवर्तनको अध्ययन गरेको थियो । वास्तवमा आधुनिक युगमा देखिएका सामाजिक परिवर्तनहरूलाई नै आधुनिकीकरण शब्दको प्रयोग गर्न सकिन्छ । यसकारण आधुनिकीकरण परिवर्तनको प्रक्रियासंग सम्बन्धित छ जसमा वैज्ञानिक र औद्योगिक प्रगति पर्दछ । त्यसैले यो प्रक्रिया सामाजिक जीवनको प्रत्येक क्षेत्रमा लागू हुन्छ । केही समाजशास्त्रीहरूले (श्री निवास १९६६, ऐसनस्टाड १९६६) आधुनिकीकरणलाई पश्चिमी मुलुकमा पाइने सामाजिक, आर्थिक र राजनैतिक परिवर्तन वा पश्चिमी मुलुकको सम्पर्कपछिका परिवर्तनलाई देखाए-

का छन् । संक्षेपमा आधुनिकीकरण भौतिक समृद्धिसंग सम्बन्धित रहन्छ र यसमा पश्चिमी मुलुकहरूको प्रभावलाई स्वीकार गर्नु पर्ने हुन्छ । तर यो भ्रम हुन भएन कि आधुनिकीकरण र पश्चिमीकरण एउटै हो; वास्तवमा यी दुई अवधारणा भिन्नभिन्न हुन् । पश्चिमीकरणको अन्तर्गत केवल यस्ता परिवर्तनहरूलाई गणना गर्न सकिन्छ जुन पश्चिमी वा यूरोपीय मुलुकहरूको योगदानबाट संभव रहन्छ । त्यसैले आधुनिकीकरणलाई पश्चिमीकरणको सानो घेराभित्र राख्न सकिदैन । किनभने आधुनिकीकरणभित्र पश्चिमी र गैर पश्चिमी सबै प्रकारको प्रभावबाट उत्पन्न हुन सक्ने परिवर्तनलाई गणना गर्न सकिन्छ । आधुनिकीकरण र पश्चिमीकरण दुई अवधारणा बीच पाइने अन्तरलाई प्रा. श्री निवासले (१९६२) यसरी स्पष्ट पार्न कोशिश गरेका छन्, 'आधुनिकीकरण' बाट भिन्न 'पश्चिमीकरण' शब्द नैतिक दृष्टिकोणले तटस्थ छ । यसको प्रयोगले खराब वा असल हुने कुरा सूचित गर्दैन जबकि 'आधुनिकीकरण' साधारणतया असल भन्ने अर्थमा मात्र प्रयोग हुन्छ "The term "Westernization" unlike "modernization" is ethically neutral. Its use does not carry the implication that it is good or bad, whereas modernization is normally used in the sense that it is good." त्यसैले सबै प्रकारको परिवर्तनलाई

आधुनिकीकरणको अवधारणाभित्र राख्न गाह्रो पर्दछ । यसको अर्थ हो केवल 'लाभकारी' र 'फाइदाजनक' परिवर्तनलाई मात्र लिन सकिन्छ । त्यसैले समाजशास्त्री र मानवशास्त्रीहरूले दिएका आधुनिकीकरणको अर्थबाट निम्न प्रक्रियाको जानकारी हुन जान्छ -

- क) आधुनिकीकरण प्रक्रियाका कारकहरूको प्रभावको सम्पर्क ।
- ख) परम्परागत मूल्यहरूको त्याग ।
- ग) परम्परागत विश्वासको समाप्ति ।
- घ) नयाँ मान्यता र उद्देश्यहरू अपनाउनु ।

यसरी आधुनिकीकरणलाई एक महत्त्वपूर्ण र व्यापक प्रक्रियाको रूपमा स्वीकार्नु आवश्यक छ जसले गर्दा एउटा कुनै पनि समाजको सम्पूर्ण संरचनामा परिवर्तन आउने हुन्छ ।

जनजातिहरूको सन्दर्भमा आधुनिकीकरण

साधारणतया कुनै पनि समाजमा पाइने सामाजिक र सांस्कृतिक परिवर्तनका प्रक्रियालाई आधुनिकीकरणको अवधारणाभित्र राख्न सकिन्छ जसमा कम विकसित समाजहरूले अति विकसित मुलुकहरूमा पाइने साधारण गुण र विशेषताहरू ग्रहण गर्दै आइरहेका हुन्छन् । यस्ता गुणहरू पश्चिमी र गैर पश्चिमी जुनसुकै मुलुकबाट आयात गर्न सकिन्छ । त्यसैले आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पाइने परिवर्तन नै आधुनिकीकरणका आधारभूत विषय हुन् । आधुनिकीकरणका अवधारणा कम विकसित समाज र देशका विकास प्रक्रियासंग सम्बन्धित हुने भएकोले यो अवधारणा प्राचीन र अति पिछडिएका जनजातिसंग सुहाउँदो हुन सक्दैन । किनभने प्राचीन अर्थ-व्यवस्था आधुनिक जटिल समाजको क्रयविक्रय अर्थ-व्यवस्थाभन्दा भिन्न रहन्छ जहाँ विनिमय व्यवस्थाले महत्त्वपूर्ण स्थान पाएको हुन्छ र आदिकालीन जीवनशैलीमा लघु परम्पराको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहन्छ । त्यसैले जनजाति र अन्य जाति जस्ता दुई प्रकारको समाजको आधुनिकीकरणलाई दुई किसिम वा भिन्नभिन्न तरीकाले दृष्टिगत गरिनु पर्दछ । त्यसैले यदि आधुनिकीकरणले कम विकसित

समाजहरूलाई पश्चिमी वा आधुनिक समाजको स्तरसम्म पुग्ने परिवर्तन र विकासलाई संकेत गर्दछ भने जनजाति-हरूको सन्दर्भमा यसले जनजाति समाजको सन्दर्भमा कम विकसित समाजको स्तरसम्म पुग्ने विकास र परिवर्तनलाई लिन उपयुक्त देखिन्छ । जब यो जनजाति समाजले यो स्तर प्राप्त गर्दछ तब मात्र आधुनिकीकरणका संकेत-हरू पर्न सभव हुने स्थितिको सिर्जना हुन जान्छ । वास्तवमा मानवसमाजको इतिहास परिवर्तनशील छ र यसैले केही प्रक्रिया र विश्रामस्थलहरू पार गर्दै गएको हुन्छ न कि एकैचोटि जंगली स्थितिबाट आधुनिक समाजको निर्माण भएको हुन्छ । त्यसैले विकास र परिवर्तन-हरू कुनै पनि समाजमा एकैचोटि देखा पर्ने प्रक्रिया होइनन्, यो त क्रमशः स्तर पार गर्दै जाने प्रक्रियाको लामो बाटो हो ।

त्यसैले यो लेख नेपालको मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको अति विकट भीर पाखामा छरिएर जंगली मान्यता-मा नै सीमित भएर बसोबास गर्ने हाल 'प्रजा' भनेर चिनिने आदिवासीहरूमध्ये अति पिछडिएका 'चेपाङ्ग' भन्ने समुदायमा देखापरेका परिवर्तनका रूपरेखा र परिवर्तनका कारकहरूको समेत खोज गर्ने प्रयास गरिएको छ । ताल्तीखोलाका चेपाङ्गहरूको अध्ययनमा आधारित यो लेखमा खासगरी उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक जीवनमा आइरहेका परिवर्तनहरूलाई देखाउन कोशिश गरिएको छ । नेपालको झण्डै १,२०० चेपाङ्ग घरपरिवारमध्ये महादेव पञ्चायत ताल्तीखोलामा मात्र २५९ घर परिवार रहन्छन् । यस बाहेक उक्त पञ्चायतमा ८२ बाहुन, ८३ मगर, ४३ क्षेत्री, २९ गुरुङ, ४५२ तामाङ र ३७ तल्लो समुदायका घर परिवार बसोबास गर्दछन् । यस लेखमा प्रस्तुत तथ्यांकहरू ताल्तीखोलामा १९८४-८५ मा सहभागी अवलोकन र अन्तर्वार्ता अनुसूचीबाट संकलन गरिएका हुन् ।

पूर्व आधुनिकीकरणको सेरोफेरोभित्र

ताल्तीखोलाका चेपाङ्गहरू

नेपालका चेपाङ्गहरूको बारेमा ज्यादै कम अध्ययन भएको छ । वास्तवमा चेपाङ्गहरूलाई चिनाउने प्रथम विद्वान्को रूपमा हडसनलाई (१८४८) लिन

सकिन्छ । उनले चेपाङ्गहरूलाई नेपालको आदिवासीका रूपमा लिएका छन् । यसपछि यिनीहरूलाई चिनाउने कार्य नेपालका प्रथम मानवशास्त्री प्रा. विष्टबाट (१९६७, १९७१।७२) भएको छ । अन्य विद्वान्हरूमा काउले, दहाल र बन्धु (१९७१), चौधरी (१९७७) र अधिकारी (१९७७) लाई लिन सकिन्छ । बाटाको छेउछाउबाट संकलन गरिएका अधूरा तथ्यको आधारमा लेखिएका सस्ता लेखहरू विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित गरी यिनीहरूलाई चिनाउने कार्य भने नभएका होइनन् । तर लोहत्तर खोलाका चेपाङ्गहरूको आर्थिक जीवनशैलीलाई लिएर नेपालका अर्का मानवशास्त्री डा. राईबाट (१९८५) भएको खोजपूर्ण अध्ययनलाई मानवशास्त्र र समाजशास्त्रको क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण अध्ययन मान्नु पर्ने हुन्छ ।

“चेपाङ्ग” शब्दको उत्पत्ति बारेमा धेरै तर्क वितर्कहरू (व्याजु १९७७, काउले, दहाल र बन्धु १९७१, अधिकारी १९७७) प्रचलनमा छन् तापनि चेपाङ्ग भाषामा “चे” भन्नाले कुकुर र “वाङ्ग” भन्नाले हुँगा भएको हुँदा चेपाङ्गबाट नै पछि चेपाङ्ग हुन आएको देखिन्छ । यसबाट यिनीहरूलाई नेपालको शिकार खेल्दै हिँड्ने एक जंगली आदिवासीको रूपमा लिन सकिन्छ । तर आजकाल भने चेपाङ्गहरूलाई “प्रजा” भनेर बोलाउने गरिन्छ र सरकारी कार्यालयहरूमा समेत ‘प्रजा’ जातिबाट उनीहरूको अभिलेख तयार भएको छ । ‘चेपाङ्ग’ भन्न मन नपराउने र ‘प्रजा’ भन्दा खुशी हुने र माथिल्लो जातको रूपमा संझने ताल्ती खोलाका चेपाङ्गहरूले पनि ‘चेपाङ्ग’ भन्दा आफूलाई तल्लो र हीनताको अनुभव गरेको पाइन्छ र आफ्नो जातिलाई गिज्याउन छिमेकी बाहुन क्षेत्रीहरूले राखेको जातीय नाम भनी दावी गर्दछन्, तर कछारे चेपाङ्गहरूमा भने यो परिवर्तन कमै रूपमा पाइन्छ । यसरी यिनीहरूमा ‘प्रजा’ भन्ने नयाँ जातीय नाम र

आफ्नो चेपाङ्ग भाषाबाट राखिएको नामको सट्टा ‘राम बहादुर, सीता देवी, कृष्ण कुमारी, हरि प्रसाद’ जस्ता परिवर्तित हिन्दू नामहरू बढी प्रचलनमा आएको पाइन्छ । पुङ्का, नाक थेंचा, झट्ट हेर्दा तामाङ्ग र मगरबाट छुट्याउन गाह्रो पर्ने मंगोलियन परिवारभित्तका यी चेपाङ्गहरू आफ्नो पैतृक सम्बन्ध राम, सीतासंग देखाई हिन्दू परिवारभित्त आफूलाई पार्दछन् जबकि दशैं, तिहार र तीज जस्ता हिन्दू चाडपर्वहरू यिनीहरूको लागि महत्त्वपूर्ण होइनन् । कछार क्षेत्रमा बस्ने चेपाङ्गहरू बाहेक बाटाको छेउछाउ र बाहुन क्षेत्री समाज वरपरमा बसोबास गर्ने चेपाङ्गहरूले झैं ताल्तीखोले चेपाङ्गहरू पनि आजकाल दशैं, तिहार जस्ता हिन्दू चाडहरू सामान्य रूपमा भए पनि मनाउँछन् । नाम्मुङ पूजा^१ र छोनाम^२ जस्तो स्थानीय चाडमा विश्वास गर्ने र पाँडे भन्ने जातिको तन्त्रमन्त्र र इशारामा बस्न यी परम्परावादी चेपाङ्गहरूले आफ्नो गाउँमा देवीदेवताको मन्दिर र मूर्तिहरू राख्ने नगरे तापनि ताल्ती वरडाँडास्थित शिवजीको मन्दिरमा बाटो हिँड्दा समेत फूल चढाउने र ढोग्ने भने गर्दछन् र दशैंमा देवीको मन्दिरमा पाठो भोग दिने गर्दछन् । यस्तै केही चेपाङ्ग परिवारहरूमा आफ्ना परम्परागत सामाजिक मूल्यहरूको विपरीत नवजात शिशुको नामकरण र विवाहसंस्कारमा बाहुन पुरोहितहरूको सरसल्लाह लिन थालेका उदाहरणहरू देख्न पाइएका छन् । यसरी नै छिमेकी समाजको देखासिकीबाट बिहान घर दैलो लिपपोत गर्ने, सुत्केरी बार्ने, चोखो पानी ल्याउने र खाना पकाइएका भाँडाहरू बिहान बेलुका सफा गर्ने संस्कार यिनीहरूमा विकास भएबाट प्रा. श्री निवासको (१९६६) भाषामा संस्कृतिकरणको प्रक्रिया भन्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

थर गोत्रको ज्ञान नभएकोले सात पुस्ता^३ भित्तकै हाड नाताभित्त पनि र गुरुङ्ग मगर समुदायमा झैं मामा

^१ हरेक वर्ष नाम्मुङ्ग भन्ने वनदेवीलाई खुशी पार्न शिकार खेल्नु पर्ने र शिकार चढाउनु पर्ने चलन चेपाङ्ग समाजमा छ नत्र भने गाउँमा रोगव्याधी फैलने विश्वास प्रचलित छ ।

^२ छोनाम— न्वागी खाने चेपाङ्गहरूको महत्त्वपूर्ण चाड हो जुन भाद्र पूर्णिमाको दिन मनाइन्छ र उक्त दिनमा घैया, अमिलो फलफूल, नयाँ हरिया तरकारी र फलफूल पितृलाई चढाएर मात्र अरूले खाने चलन छ ।

^३ हेर्नुस— अधिकारी, शाहा र मिश्र १९७५:४४।४५ “प्रजाहरूको सामाजिक आर्थिक वस्तुस्थिति”

चेली फुपु चेलीमा विवाह सम्बन्ध कायम गर्न मन पराउने र आफूलाई सुनप्रजा^४ भन्दा गौरवताको अनुभव गर्ने ताल्तीखोले चेपाङ्गहरूमा पनि लहरी प्रजा भन्ने गरेका मकवानपुरे चेपाङ्गहरूमा बाइस थर भए झैं ब्रोसो, मिजार, बुडौली, जारुङ्गे, गुल्सिङ, खोप्ला, सुजे र पचमैया जस्ता थरहरूको नामोच्चारण गर्न थालेका र सात पुस्ताभित्रको नाता सम्बन्ध र आफ्नै थरभित्र विवाह हुन नसक्ने गरिएका दावीहरू बिस्तारै सुन्न थालिएका छन् । छोराछोरीको वैवाहिक सम्बन्धमा आमाबाबुको निर्णयात्मक भूमिका रहे तापनि व्यवहारमा केटाकेटी मेलापात, वनपात जस्ता एकान्त ठाउँमा भेटघाट र सम्बन्ध राखी आ-आफै मिलेर विवाह गर्ने चलन बढी छ । व्यवस्थित विवाह हुन नसक्नुका मुख्य कारणहरूमा गरीबी र आदिकालीन चलन नै प्रमुख हुन् । तापनि आजकाल पुङ्गलिएर केटी माग्न जाने र च्युरीको रूखको पेवा स्वरूप छोरीलाई दिनु सट्टा छिमेकी समाजकाले झैं भाँडाकुँडा र सानातिना गरगहना समेत विवाहमा दिएर पठाउने र दमाईहरू बोलाई बाजा बजाई विवाह गर्नेतर्फ आकर्षित भएको पाइन्छ । साली विवाह गर्न र भाउज्यू स्याहार्न पाइने र विधवा भाउज्यू पोइला गइ-हालेमा देवरले जारी बुझ्न पाउने चलन भएको ताल्तीखोले चेपाङ्गहरूमा पनि आजकाल जेठाजू बुहारी बीच ठट्टा, गफगाफ र छोइन नपाइने र भाउज्यू राख्न पाप संझने चलनको शुरुआत नै छिमेकी बाहुन क्षेत्री समाजको प्रत्यक्ष प्रभाव हो भन्न सकिन्छ ।

ताल्तीखोले चेपाङ्गहरूको आर्थिक पक्षमा दृष्टिगत गर्दा निकै परिवर्तनहरू देखापरेको अनुभव गरिएको छ । जंगलबाट खानेकुरा जम्मा गर्नु, शिकार खेल्नु र माछा मारी जीवन निर्वाह गर्नु चेपाङ्गहरूको परम्परागत पेशा हो । आजपनि ताल्तीखोलादेखि एक डेढ घण्टाको पैदल यात्राबाट एक दुई डाँडा काटी विकट कछार क्षेत्रमा गएमा बाबु आमा खानेकुरा खोज्न जाँदा अझै पनि ससाना बच्चालाई खालटो खनेर त्यस-भित्र राखी माथि हरियो स्याउला पातले छोपेर छोड्ने चलन छँदैछ (अधिकारी १९७७:३०) वा बच्चालाई

खुट्टा वा ढाडमा डोरीले बाँधेर वरपर खेल्न हुने गरी एउटा खम्बासित बाखाको पाठा वा कुकुरलाई झैं बाँधेर घरै छोडेर भ्याकुर, तरुल, सिसनो, टांकी, च्युरी, च्याउ, त्यागन लगायत भलाई जस्तो अति विषालु जंगली विरूवाको जरा, जसलाई ५।७ पटक उमालेर पानीमा धोएर मात्र खाइन्छ आदि कन्दमूल संकलन गर्ने चलन जीवित नै छ । तर ताल्तीखोले चेपाङ्गहरू जंगली अवस्थाको कन्दमूल जम्मा गर्ने पैतृक पेशालाई छोडेर छिमेकी समुदायका मानिसहरू झैं कृषि धन्दातिर झुकाव भएको र खाना नपुगे आषाढ र मंसिरमा चितवनमा गई ज्यालादारी काम गरी अन्न र पैसा लिएर आउने, पृथ्वी राजमार्ग मलेखु बजारतिर काम खोज्न जाने वा छिमेकी बाहुन क्षेत्रीको घरमा काम गर्न जाने प्रवृत्तिको विकास भएको पाइन्छ । जंगल मार्सिदै जानु, जंगलमा स्वतन्त्रपूर्वक शिकार खेल्न प्रतिबन्ध लाग्नु र बाढीपैरोले खोला पुरिएर माछा नपाउनु र जिल्ला पञ्चायतको खोलामा माछा मार्न ठेक्का लाग्नु जस्ता कारणहरूले गर्दा एकातिर आफ्नो युगयुगदेखिको पैतृक पेशा छाड्न यिनीहरू बाध्य भएका छन् भने अर्कोतिर ताल्तीखोले बाहुन क्षेत्रीहरूको देखासिकीबाट पनि यिनीहरूले कृषि र अन्य पेशातिर झुकाव देखाएको छ । आफ्नो पैतृक कन्दमूल खोज्दै हिंड्ने फिरन्ते जीवनप्रति ताल्तीखोले चेपाङ्गहरू आजकाल घृणा देखाउनुको साथै लाज मान्दछन् । यस बाहेक ताल्तीखोला निक्कै उब्जाउ र धनी क्षेत्र भएकोले पनि यिनीहरूले साहुहरूमा काम र ऋण पाउँदै आएका छन् । ताल्तीखोलाकै घैराड गाउँका चेपाङ्गहरूले मधेश लागेका बाहुनहरूबाट खोलाका खेतहरू किनेर, जुन धान, मकै, गहुँ उब्जाउँदै आएका छन्, त्यो हेर्दा उनीहरूलाई एक नेपाली कृषक समाजको रूपमा गणना गर्न सकिन्छ । यति मात्र होइन घैराड गाउँको सुन्तला खेती हेर्दा त यिनीहरूलाई चेपाङ्ग भन्न पटकक सुहाउँदैन । यसरी सुन्तला, च्युरीको घिउ, केरा र अन्य फलफूल लिएर मलेखु बजारतिर लाग्ने चेपाङ्गहरूले पृथ्वी राजमार्ग भएर आवातजावत गर्ने काला, गोरा, अनेक थरिका

^४ हेर्नुस- विष्ट 'People of Nepal'

मानिसहरूलाई देखेने मौका पाउँछन् भने अर्कोतर्फ नेपाली, हिन्दी, अंग्रेजी भाषाका लवजहरू सुन्न पाउँछन् । अतः बेलुका घर फर्कदा चियापत्ती, चिनी, चाउचाउ, नूनतेल, नयाँ नौला नोटका साथै बाहिरी समाजसंग भएको सम्पर्कको फलस्वरूप नयाँ नयाँ कुरा र घटनाहरू गाउँमा लिएर फर्कन्छन् र साँझपख सबै भेला भएर सुन्ने र सुनाउने गर्दछन् जसबाट उनीहरूमा नयाँ नयाँ उत्सुकता देखा पर्दछ । यस बाहेक प्रजा (चेपाङ्ग) विकास कार्यक्रमबाट दिने गरिएका नयाँ नयाँ विऊहरू, फलफूलका विरूवाहरू, खसी-बोकाहरू र रासायनिक मलको वितरण र ताल्तीखोला बरडाँडामा हरेक वर्ष चेपाङ्गहरूलाई मात्र दिने गरिएका सिकर्मी, डकर्मी र बुनाई जस्ता तालीमले उनीहरूको मनस्थितिमा नयाँ कल्पना र बढ्दो चाहनाहरूको जन्म गराइरहेको छ । यसले गर्दा आदिकालीन विनिमय व्यवस्थाको शुरुआत भएको छ ।

राजनीतिक दृष्टिकोणले हेर्दा चेपाङ्गहरूमा आएको चेतना जनमत संग्रहपछि मात्र शुरु भएको अनुभव हुन्छ । आजका ताल्तीखोले चेपाङ्गहरू पुरानो मुख्यौली (मिजार) नेतृत्वमा विश्वास गर्नुको सट्टा छिमेकी समाजमा झैं यिनीहरू पनि पञ्चायती व्यवस्था र यसका कार्यकर्ताहरू नै आफ्नो ग्रामीण समस्याका समाधान गर्ने र विकास गर्ने कार्यमा जिम्मेवार छन् भन्ने कुरा बुझ्न थालेका छन् । पुख्र्यौँ देखि साहूलाई ऋणको ब्याज बीचबीचमा खसी-बोका दिनु पर्ने बाध्यता र ऋण तिर्ने नसक्दा आफ्ना पूर्खाहरू आजीवन बाँधा बस्नु परेका उदाहरणहरू र साहूबाट भएका यस्ता थिचोमिचो र शोषणबारे खुला व्यक्त गर्न नसके पनि बुझ्न सक्ने अनुहारहरू विस्तारै देखापर्ने थालिरहेका छन् । महादेव गाउँ पञ्चायतको बितेका निर्वाचनहरूमा प्रधानपञ्च पदमा चेपाङ्ग उम्मेदवार बाहुन उम्मेदवार विरुद्ध चुनावी मैदानमा देखा पर्नु चेपाङ्गहरूको लागि कम साहसको कुरा थिएन । यस बाहेक उनीहरू हेपिनु पर्ने कारणमा गरीबी र अशिक्षा भएको कुरा उनीहरूले बुझ्न थालिरहेको विश्वास उनीहरूको शिक्षाप्रतिको झुकावबाट बुझ्न सकिन्छ । हाल ताल्तीखोलाका स्कूलहरूमा चेपाङ्ग

विद्यार्थीहरूको बढ्दो संख्याले यसलाई पुष्टि गर्दछ । यस सन्दर्भमा घैराङ गाउँको प्राथमिक विद्यालयमा मात्र ३५ जना चेपाङ्ग बालबच्चाहरू अध्ययनरत भएबाट एउटा संतोष प्राप्त हुन आउँछ ।

यसरी चेपाङ्गहरू आजकाल केराको पात र टपरीमा खानपान गर्नुको सट्टा आधुनिक भाँडाहरूको प्रयोग र केराको पात, नलपराल र काठको फल्याकमा सुत्नुको सट्टा कपडाको सिरक, डस्ता र कम्बलको प्रयोग गर्न थालेका छन्, अर्धनग्न शरीरलाई कपडाले ढाक्न सक्ने भएका छन् र नयाँ अनुहार देख्दा तर्सनुको बदला गाउँको लागि कुनै योजना आएको हो कि भनी ठाडो प्रश्न गर्न सक्षम नभए पनि उत्सुकता देखाउन सक्ने भएका छन् ।

ताल्तीखोले चेपाङ्गहरूमा देखापरेको र भैरहेको परिवर्तनका प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण भन्न सकिँदैन र मिल्दैन पनि । यो त केवल समानान्तर परिवर्तन मात्र हो । जे भए तापनि जे जति परिवर्तनका संकेतहरूको माथि छलफल गरियो, त्यसबाट आधुनिकीकरणको प्रक्रियाको लागि पूर्वाधार सिर्जना गर्ने तर्फ सजिलो हुने अनुमान भने गर्न सकिन्छ । यसको साथै यी माथिका निर्माण भएका राजमार्गहरू, आधुनिक शैक्षिक र संचारको विकास र चेपाङ्गहरूको उन्नतिको लागि लागू गरिएको प्रजा विकास कार्यक्रम नै प्रमुख रूपमा लिन सकिन्छ ।

References

- Adhikari, G. C., 1977, 'Chepang Jati ko Vikas: Ek Dhristikon', *Panchayat Darpan*, Vol. 8, No. 2.
- Bista, D. B., 1967, 'People of Nepal' Ratna Pustak Bhandar, Kathmandu (Revised 1980).
- Byaju, B. G., 1977, 'Chepang Jati Ko Vikas', *Panchayat Darpan*, Vol. 8., No. 1.
- Caughley, R. C., B. M. Dahal and C. M. Bandhu, 1971, 'Notes on Chepang Culture', *Journal of Tribhuvan University*, Vol. 6, No. 1.

- Dubey, S. M., 1970, '*Traditions and Modernization*' Indian International Publications, Allahabad.
- Eisenstadt, S. N. 1966, *Modernization, Protest and Change*, Prentice Hall, New Delhi.
- Hodgson, B. H., 1848, 'On the Chepang and Kusunda Tribe of Nepal' Journal of Asiatic Society of Bengal, Vol. XVII, P. II, 1848, *Reprinted in Essays of the Language, Literature and Religion of Nepal and Tibet*, Pt. II, 1957.
- Lerner, D. 1958, *The Passing of Traditional Society*, The Free Press of Glencoe.
- Levy, M. T., 1966, *Modernization and the Structure of Societies*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Rai, N. K., 1985, *People of the Stones: The Chepangs of Central Nepal*, CNAS, T. U., Kirtipur.
- Rai, N. and Chaudhari, 1975. *Chepang Jatiko Samajik Arthik Samunnati Survechhyan*, CEDA, Kirtipur.
- Rostow, W. W., 1960, *Stages of Economic Growth*, Cambridge University Press.
- Sachchidananda, 1976. 'Tradition Modernity and Modernization in S. K. Srivastava (ed) *Tradition and Modernity*.
- Singh, Yogendra, 1975. *Modernization of Indian Tradition*, Thomson Press (India) Ltd., Delhi.
- Srinivas, M. N., 1966. '*Sanskritization in Social Change in Modern India*.' Berkley University of California Press.
- Shaha, Rishikesh, 1975. *An Introduction to Nepal*, Kathmandu, Nepal.
- Sharma, Nagendra, 1976. *Hamro Samaj: Ek Adhyan*' (In Nepali).
- Thapa, B. B., 1974. 'Chepangharu Sang Kehi Din, *Madhupark*, 7 (5) (in Nepali).
- Upreti, D. R., 1966. 'Chepang Bhanne Nepali Jati' *Hamro Saskriti* (in Nepali).
- Varya, T. V., 'The Chepang' *Rising Nepal*, July 14.